

У К Р А Ї Н А - П О Л Ь Щ А

аморальною, і навпаки – високоморальною, але не ефективною. Там, де вони не збігаються, і виникає проблема зла» [12, с.22]. Так само, у чому «зерно етичного смислу» і як його не згубити, запитував польський поет, нобелівський лауреат Чеслав Мілош, застерігаючи від небезпеки «поневоленого розуму». Він бачив вихід у співчутті і співпереживанні до іншої людини: «Залишатися людиною. Це і дуже багато, і дуже мало, але мені видається, все ж більше, ніж бути комуністом, расистом або ліберальним демократом» [13]. Як і Мочарський, що озирався на минуле, вдивлявся в сучасне і закликав сучасників (і нас) пильнувати свій розум від дурману ідеології (нацистської, сталінської, расистської, врешті, націоналістичної). Він устами головного героя своєї книги Юргена Штроопадав чітку відповідь на головні питання, ставши противником не лише диктатури і всіляких форм фашизму, але й націоналізму, національної мегаломанії, лицемірства та культурної обмеженості» [14, с.304].

Джерела та література:

1. Арендт Х. Банальність зла. Суд над Айхманом в Єрусалимі / Ханна Арендт ; пер. з англ. А. Котенко. – К.: Дух і Літера. – 2013. – 367 с.
2. Мочарський К. Бесіди з катом / Казимеж Мочарський ; пер. з пол. Олеся Герасима. – Чернівці : Книги-XXI, 2009. – 328 с.
3. Мочарський К. Раздельиз книги «Разговори с палачом» / Казимеж Мочарський // Знамя. – 1987. – №5.
4. Бойченко О. Віч-на-віч з катом / Олександр Бойченко // Сучасність. – 2009. – Ч. 3-4. – С. 304.
5. Гермаківський Р. Репортаж з того світу / Роман Гермаківський // Львівська газета. – 2009. – 24 червня.
6. Дзик Т. Ад'ютант диявола / Тетяна Дзик // Сумно? – 2009. – 18 серп. – Режим доступу : <http://sumno.com/literature-review/adyutant-dyavola/>
7. Коваленко О. 255 днів у в'язниці з користю для особистості / Олена Коваленко // Друг читача. – 2009. – 22 верес. – Режим доступу : <http://vsiknygy.net.ua/review/4318/>
8. Шутяк Л. На колінах – лише перед Богом / Лілія Шутяк // Молодий буковинець. – 2009. – 18 серп. – Режим доступу : <http://www.molbuk.com/vnomer/kultura/20380-na-kolinakh-lishe-pered-bogom.htm>
9. Фромм Э. Психология нацизма / Эрих Фромм. – Режим доступу : <https://monocler.ru/psihologiya-natsizma-v-interpretatsii-eriha-fromma/>
10. Пінчевська Б. Кат в очікуванні смерті / Богдана Пінчевська // Дзеркало тижня. – 2010. – №2. – 23 січн.
11. Шевчук Д. Нестерпна легкість зла / Дмитро Шевчук // Критика. – 2015. – Квітень – Режим доступу : <https://krytyka.com/ua/articles/nesterpna-lehkist-zla?page=2>
12. Попович М. Влада ы мораль / Мирослав Попович // Вісник НАН України. – 2015. – №5. – С.22 -24.
13. Чеслав Мілош: «Добро – это мы, зло – это Россия» : інтерв'ю Магдалени Гроховської (Magdalena Grochowska). – Режим доступу : <http://inosmi.ru/poland/20120223/186537802.html>
14. Нахлік О. Антитоталітарний потенціал української рецепції («Бесіди з катом» К. Мочарського та «Інший світ» Г. Герлінга-Грудзінського) / Олеся Нахлік // Київські полоністичні студії. – 2012. – Т. XXII. – С.303-308

Віктор Косаківський, Наталя Шпак-Косаківська

Праця Ю. І. Крашевського «Wspomnienia Odessy, Jegyssanu i Budżaku : dziennik przejażdki w roku 1843 od 22 czerwca do 11 września» про одяг подолян середини 40-х рр. XIX ст.

Крашевський (Kraszewski) Юзеф Ігнаці (1812-1887) – відомий польський поет і письменник, літературний критик, журналіст, видавець, суспільний і політичний діяч, колекціонер. Походив зі шляхетського роду герба Ястжембец (Jastrzebiec). Багато подорожував. Поїздки літературно відбиті в спогадах і подорожніх нотатках: «Спогади Полісся, Волині й Литви» (1840), «Картини з життя й подорожей» (1842), «Спогади Одеси,

І С Т О Р И Ч Н Е С У С І Д С Т В О

Єдисану і Буджаку: щоденник поїздки в 1843 році від 22 червня до 11 вересня» (1845-1846) [1, с. 326-327].

Саме остання праця Ю. І. Крашевського є для нас цікавою. У ній він залишив цінні відомості про ряд населених пунктів Волині і Поділля, через які пролягла його мандрівка до Одеси: Тайгури (Тайкури), Аннопіль, Берездув, Правитин, Гута, Корчик, Городище, Киселі, Шепетівка, Старий Костянтинів, Самчики, Новий Костянтинів, Бабінська корчма, Літин, Микулинці, Юзвин, Ільківка, Демидівка, Могилівка, Ворошилівка, Красне, Улика, Торків Копіївка, Бакша, Тульчин, Верхівка, Ободівка, Жабокричка, Чечельник, Балта [2, с. 25-123].

Проїжджаючи через ці населені пункти дослідник звертав увагу на особливості природи, краєвиди, архітектуру (костели, церкви, палаци, корчми, сільську і містечкову забудову), антропологічні особливості місцевого населення, етнічний склад (українці, євреї), чумаків і чумакування. Детально подає описи корчм у яких довелось зупинитись та ярмарки. Дуже детально характеризує одяг місцевого українського населення, чумаків та євреїв. Саме останнє – особливості українського народного костюма подолян і є предметом нашого дослідження.

«На тракті до Бабінської корчми, ми почали зустрічати чумацькі валки в кілька десятків возів, які прямували до Костянтинова. Потрібно бачити Чумака, щоб його зрозуміти; описати його портрет трудно, настільки він оригінальний, різноманітний і дивакуватий, такий мінливий і показується щораз іншим.

Посполитий Чумак (виводжу ту назву від Чуми, бо їх дьогтьовані кошулі від зарази тої оберігати напевно початково були призначені) – Чумак, є дорідного зросту, часом богатирської статури, плечистий, широкоплечий, груди широкі, голі, загорілі і зарослі; чоботи великі по коліна (або цілком босий), шаровари випалені на сонці, задьогтьовані, широкі, заправлені в чоботи; кошуля брудна і латана, задьогтьована також, (напевніше від бруду), шапка висока баранкова; або кримка біла татарська, на кшталт ярмулки, яка до голови пристає.

В Бабінській корчмі, де ми зупинились, було їх (чумаків – авт.) багато і найрізноманітніших образів. Один старий, сивобородий; другий молодий, глупковатий, в білій кримці, обдертий, босий, напівп'яний; третій плечистої постави, керівник каравану, в червоному поясі, півкожушку і великих чоботах. Вони звернули на себе мою увагу і увійшли до теки подорожньої. На трьох тих обличчях був один вираз, змодельований характером кожного окремо; чогось вільного, задуманого, з блиском в чорних очах, які у старця оживлялися ще гордо і легковажно.

Бабінська корчма велика, незграбна, в степу, до села Бабина, яке пану Букару (де запроваджена цукроварня) належить. Її часто згадують у народній руській приказці: «Де Рим, де Крим, де Бабінська корчма» [2, с. 50-54].

Від Бабінської корчми розходиться два шляхи: на ліво до Бердичева, а на право до Синяви, до Костянтинова Нового, Літина і Балти. Тим останнім помандрували і ми.

Звідти одна дорога до Улики (Ulyki) Свейковських, де мурована корчма і хмари, що насувались змусили нас зупинитись. Околиця загалом не дуже гарна. Одяг селянок мало чим відрізняється від волинського. Дівчата носять волосся заплетене і звинуте в коло на верху голови та прикрашене стрічками червоними, вплетеними у волосся і квітками робленими. Замість спідниці шматок сукна в клітинку (картатого) з каймою по краю, не зшитого, яким обмотуються навколо, з переду ледве пола на полу заходить. Заміжні (мабуть від Красного почавши), мають на кольоровому чіпці намітку з довгими кінцями з каймою, напівпрозору, різних кольорів: темно фарбовану, сіру, жовтяву (коли випрана), зрідка ті намітки бувають навіть повністю чорного кольору. Так само як з'являється тут на полях пшениця остиста, той головний убір вказує, що він відмінний і лише для Поділля властивий, а в тих чорних намітках є ніби знак, пам'ятка, неволі [2, с. 67-68].

Одяг люду, почавши від Красного, щораз помітніше, щораз більше змінюється. Жінки на голові, на кольоровому очіпку, носять напівпрозорі покривала з каймою (намітки), тісно обгорнуті навколо голови, які довгими кінцями розвіваються за головою. Вони бувають кольору пилу, сіна, сірі, жовтяві і навіть (що вважається за найвищу моду) повністю чорні. Намітки ті гафтовані по краях білим, а часом і кольорово, їх кайма зближається дуже до білого і тим самим вони видаються тоншими і менш вишуканими.

Дівчата звивають волосся у велике коло на верху голови, повністю обкладене вінком з штучних і свіжих, яскравих квітів, з заду там де починається коса, багато найяскравіших

У К Р А Ї Н А - П О Л Ї Щ А

стрічок, які спадають на плечі. Спідниці заміняють чорні або червоні шматки сукна рідкого і легкого, з каймою на двох полах, які сходяться спереду і ззаду, зі смужкою виробленою також вздовж. Підперізуються поясами червоного, чорного або синього кольорів. У заможніших чоботи червоні (с. 94.) або жовті саф'янові. На шиї по кілька або кільканадцять низок коралів, бурштинів і пацьорок скляних. Сукмани (свити) темно-коричневі без оздоб, але гарного крою, з малим вивернутим комірцем, який ззаду закінчується гострим кутом. У чоловіків високі баранячі чорні шапки, пояси червоні або сині, чоботи довгі і широкі, свити також темно-коричневі з каптурами (войлок) справжніми або фальшивими, лише шматками сукна, на зразок каптурів викроєними. Жиди вдягаються в куртки, шапочки округлі пристаючі тісно до голови. У дівчат на свято, місце фартухів заступають великі гарні хустки бавовняні, складені в клин, як для пов'язування на шию і зав'язані з переду, кінцями за пояс. Хлопці носять різновид маленьких, часом конічних кримок, коричневих, сукняних [2, с. 93-94].

У Верхівці у чоловіків крім поясів червоних і синіх волочкових (гарусних) побачив також зелені бавовняні, гафтовані узором. Не носять їх як у нас на свиті, але носять під нею. Шапки найпопулярніші, високі, чорні, баранкові, округлі, з сукняним верхом і чубато підносяться.

На ярмарку у Верхівці. Дівчата на обличчя дуже не красиві, а строї в них були нарядні. В білих засуканих по лікоть сорочках, у косах повністю оплетених різнобарвними стрічками, велика кількість яких розвівалась по плечах, шиї завішані пацьорками і намистом вишитим з пацьорок (з бісеру – авт.), на зразок нашійників (силянок – авт.). Каптури свит селянських прості, однак скроєні гарно і не мали жодних оздоб, шнурків і облямування, як на Волині. Зауважив також, що жінки тут загалом тут по іншому підперізуються, але це їм краси не додає. Пояс у них спускається низько на бедра, а пов'язування кінців пояса у вузол, нагадує східні строї і стародавні пов'язки грецькі. У тутешнього люду мабуть, таке підперізування пояса нижче стану, є незграбним і зовсім негарним. Жінки крім багатих строїв, смаку в одязі і бажання одягнутись щоб додати собі вдяки, не виявляють. Все що мають одягають недбало, ніби лише як показ достатку. Найкращою оздобою дівчат є жовті їх хустки пов'язані з переду, навпіл складені, прості роблені квітки повтикані на голові, пацьорки і силянки з медальйонами і хрестами на шиях, сорочки на рукавах, з переду біля горловини і біля шиї вишивані гарно, взористо і багато.

По середині ринку, поміж возами, купами солі, м'яса, жидівством, посеред гомону, сидів під пекучим сонцем, сивий з лисою головою і голими загорілими грудьми, дід лірник, який протягуючи руку щось співав, пригравуючи на лірі. При ньому обдерта дівчинка досить бліда і збіджена, на підібганих під себе ногах сиділа притулившись до лірника. Звук його ліри змішувався з голосом натовпу і шумом відголосків ярмаркових.

В корчмі, попід стіною сиділи на землі хлопці в шапках набакир (спосіб одягання шапок хлопцями – авт.). В тому тлумі були переважно молоді люди, серед яких лише кілька гарних обличчя побачив, та й то лише гарних свіжістю і молодістю. Решта загоріла на чорно, бридкі як чорти, і всі попідперізувані так низько і стани обгорнуті тісно спідницею, що мали загалом незграбний вигляд. Чоловіки за то в чистих ситих нових свитах, у високих баранячих шапках, краще від жінок виглядали. Обличчя у старших бородате, сиво або чорно заросле, могли своїм образом позувати для художника, як поважні постаті нашого минулого» [2, с. 93-99].

Отже, праця Ю. І. Крашевського «Wspomnienia Odessy, Jegyssanu i Budżaku : dziennik przejażdki w roku 1843 od 22 czerwca do 11 września» є надзвичайно важливим і цінним джерелом до історії українського народного одягу подолян середини 40-х рр. XIX століття.

Джерела та література:

1. Крашевський (Kraszewski) Юзеф Ігнаци // Колесник В. Відомі поляки в історії Вінниччини: Біографічний словник / В. Колесник. – Вінниця : ВМГО «Розвиток», 2007. – С. 326-330.
2. Kraszewski, J.I. Wspomnienia Odessy, Jegyssanu i Budżaku : dziennik przejażdki w roku 1843 od 22 czerwca do 11 września» (1845-1846) / J.I. Kraszewski. – Wilno, 1845. – Т. I. – 296 s.